NIZAM UL ALEM.

(UREDBA SVIJETA).

Historijsko-politička rasprava.

NAPISAO

HASAN ĆAFI PRUŠČAK.

PREVEO

DR. SAFVETBEG BAŠAGIĆ.

Cijena 6 kruna.

SARAJEVO.

ZEMALJSKA ŠTAMPARIJA.

1919.

NIZAM UL ALEM.

NAPISAO

HASAN ĆAFI PRUŠČAK.

PREVEO

Dr. SAFVETBEG BAŠAGIĆ.

SARAJEVO.

ZEMALJSKA ŠTAMPARIJA.

1919.

PREDGOVOR PREVODIOCA.

Odavno se bavim idejom, da se osnuje jedno društvo, kome bi bila zadaća, izdavati u originalu i — po mogućnosti — prevađati djela glasovitih Bošnjaka i Hercegovaca, koji su pisali ili pjevali u arapskom, perzijskom i turskom jeziku. Da pače lani u augustu izradio sam i pravila za takovo društvo i mislio odmah tu zamisao staviti u gibanje, ali me neki prijatelji odvratiše od toga, jer — po njihovu mišljenju — nije bilo vrijeme podesno za takovo poduzeće.

Onda je trebalo čekati, dok se rat svrši, a danas treba čekati, dok se prilike srede, jer za to treba zainteresovati učena društva na Slavenskom Jugu, da moralno i materijalno potpomognu osnovati »Društvo za poznavanje Istoka«, ili da koja naša akademija za to stvori jednu sekciju i organizuje radenike za izdavanje i prevađanje djela, koja su pisali naši djedovi u islamskim jezicima.

Dok to bude, po nagovoru moga prijatelja direktora muzeja Dr. Truhelka, evo se odlučih, da prvi pokušam u »Glasniku zemaljskog muzeja« jedno takovo djelce objelodaniti u prevodu s namjerom, da potaknem prijatelje naše prošlosti na razmišljanje o daljem radu.

Gotovo cijela Jugoslavija — neki krajevi kraće, a neki dulje vremena — stajali su pod uplivom Istoka i istočne prosvjete. Naročito bosansko-hercegovački muslimani, kojih je negda bilo po svima krajevima na Slavenskom Jugu, gradili su medrese i širili arapsku, perzijsku i tursku knjigu dokle god su dopirali. Zato nije nikakovo čudo, što imade više stotina naših zemljaka, koji su kao pjesnici i spisatelji ostavili lijep glas i brojne umotvorine u islamskoj literaturi.

Imena Mahmud paša Abogović, Mostarac Derviš paša, Nevesinjac Ali Dede, Pruščak Ćafija, Sarajlija Nerćesija, Čajničanin Mezakija, Užičanin Sabit i t. d. poznata su u islamskoj književnosti. Njihova pjesnička i učena djela u svoje vrijeme veoma su cijenjena na Istoku. Ta djela za nas i danas imadu veliku vrijednost, jer su tvorevine mašte i uma našijeh pređa, koji su stajali pod uplivom Istoka i Islama. U njima se ogleda kulturno stanje našijeh krajeva za turske dobe, koja obuhvata skoro pet stoljeća naše povjesnice.

Ta djela danas čame u zaboravi po istočnim i evropskim bibliotekama, ili se potucaju od muhalefata do muhalefâta i čekaju na jedno društvo ili kakav učeni zavod, da ih objelodani i proživi uspomenu na njihove autore.

Autor ovog malog djela je, kako se vidi iz predgovora, Hasan Ćafi el-Akhisari (Pruščak). U djelu نظام العلما (Niz učenjaka) napisao je autobiografiju, u kojoj po sigurnoj tradiciji tvrdi, da je porijeklom iz sela Vukovsko (kraj Prusca) i da mu je pradjed Jakub prešao na islam 1463. kad je sultan Fatih osvojio Bosnu. Jakubov sin Davud poginuo je kod obsijedanja Vrane (u Hrvatskoj) u 70-toj godini, a Davudov sin i Ćafin otac umro je u Pruscu u 96-toj godini 994. (1585.).

Ćafija se rodio u Pruscu mjeseca ramazana u petak 951. (1544.). U 12-toj godini pošao je u školu. Pripravne nauke svršio je u domovini. U početku vlade Selima II. otišao je u Carigrad

na visoke nauke. Predavanja je slušao kod Mu'ida Ibni Ćemaleva u Čataldži, kod mula Ahmeda Ensarije i Bali ef. Sarajlije u Carigradu i kod glasovitog indijskog učenjaka Miri Gadanfera Husejnije u Medini.

Godine 983. (1575.) vratio se u Prusac, gdje je otpočeo držati javna predavanja i pisati djela o raznim znanostima [1]). Kasnije je bio kadija u Pruscu i nekim okolišnjim mjestima. Godine 996. (1587.) bio je srijemski kadija, a 1000. (1591.) išao je na Meku. 1004. (1595.) napisao je ovo djelce »Temelje mudrosti i t. d.«, koje je iste godine donio na dar sultanu Mehmedu III., kad je obsjedao Egru (Erlau). Na želju nekih dostojanstvenika preveo ga je na turski i sobom odnio u Carigrad s još nekim djelima i proturio ga do sultana. Za nagradu dobio je sultanovim ručnim pismom doživotno kadiluk u Pruscu pod uslovom da drži javna predavanja.

Eto, tako materijalno osiguran, posvetio se širenju nauke, i u društvu s još dvojicom zemljaka Ali ef. Šehovićem i Mehmed ef. Agićem mnogo doprinio slavi ponosne Bosne, koja je tada bila na glasu u turskoj carevini kao leglo junaka i učenjaka.

Umro je 1025. (1616.) poštovan od naroda i velikaša [1]).

Arapska, perzijska i turska literatura bogate su s djelima, u kojima učenjaci svjetuju vladare i daju im upute: kako će vladati, pa da im država napreduje na zadovoljstvo njihovih podanika. Turski biograf Mehmed Tahir sakupio je mnogo takovih djela i o njima je napisao cijelu knjižicu.

Koliko ih je meni do danas prošlo kroz ruke, sva su pisana po jednom uzorku, po svoj prilici po Gazalinu djelu »Savjet vladarima« (نصيحة الملوك). Nu »Temelji mudrosti i t. d.« od našeg Ćafije djelo je na svoju ruku. Tu se ne dijele samo savjeti, nego se iznose i pogreške u tadanjoj upravi turske države. Mjestimice direktno, a mjestimice indirektno upozorava vladara i mjerodavne faktore na neurednosti i na pošljedice, koje čekaju državu, ako se za vremena ne urede.

Danas je jasno svakome, da su baš pogreške, koje je Ćafija onda uočio u upravi Turske dovele je na rub propasti. I s Turskom se — da se poslužimo njegovim izrazom — dogodilo, što se dogodilo (وقع ما وقع). Propala je kao sve ostale države, koje se nijesu brinule za unutarnje uređenje, nego s mačem u ruci uvijek težile za osvajanjem.

Dok je vojnik bio vojnik, a težak bio težak, dotle je bilo reda u turskoj državi. Napredovala je prema Istoku i prema Zapadu. Kad je vojnik prestao biti vojnik, jer nije dobivao redovito hranu i plaću, pa se odmetnuo, da živi od pljačkanja, a na njegovo mjesto silom odvučeni u vojsku mirni težak i vrijedni obrtnik, nestalo je u njoj sreće i blagostanja; sve je pošlo naopako — i, kako Čafija veli, prošlo, kako je prošlo (مضى ما مضى).

U ovome djelcu, osim gradiva za političkog i kulturnog historika, imade dobre pouke za svakoga, jer su ajeti, hadisi, mudre riječi, stihovi i priče prave iskre islamske književnosti, koja je na Slavenskom Jugu potpuno nepoznata. Premda mi s Istokom graničimo, manje ga poznamo nego li Danci, Nizozemci i t. d. O velikim narodima neću ni govoriti, jer kod njih država, privatna društva i pojedinci potpomažu učenje istočnih jezika, prevađaju iz njih klasična djela i proturaju u narod uz jeftine cijene. Najmanja univerza u Njemačkoj imade nekoliko profesora za istočne jezike i njihove literature.

Poznavanje istočne knjige — makar i preko prevoda — nije ostalo bez blagotvornog upliva na književnost velikih evropskih naroda. Uzmimo za primjer samo Nemce. Goethe-ov »West-östlicher Divan«, Rückertovu: »Die Weisheit eines Brahmanen«, Bodenstedtove: »Die Lieder des Mirza Schafi« i t. d. djela su, koja imadu svoju klasičnost zahvaliti Istoku.

Toliko ovom prilikom napominjem u namjeri, da potaknem naša sveučilišta i učena društva na razmišljanje: kako bi se i kod nas nešto poradilo za poznavanje Istoka i izdavanje djela, koja su naši djedovi pisali u istočnim jezicima. Ne samo da mislim, nego vjerujem, da bi še prevodi arapskih i perzijskih klasika blagotvorno djelovali na naš savremeni i mlađi naraštaj. Naša narodna lirika miriše istočnim duhom; za to bi mi imali više razumijevanja i smisla za istočne klasike, nego li drugi evropski narodi.

Dr. Bašagić.

---

[1]) Vidi moje djelo »Bošnjaci i Hercegovci u islamskoj književnosti« str. 52.—59.

[1]) Pošto kanim naskoro izdati njegovo djelo »Niz učenjaka« (نظام العلما), gdje sam uz njegovu autobiografiju pokupio dosta gradiva iz tradicije i bilježaka, ovdje se ograničujem na taj kratki prikaz.

PREDGOVOR.

Hvala Ti Bože, vladare svijeta! Ti daješ carstvo, kome hoćeš, a uzimaš carstvo od koga hoćeš. Slava Tvome poslaniku Muhamedu, prvaku vjerovijesnika, njegovoj porodici i drugovima, uvidavnim i mudrim, dok zemlja postoji, a nebesa se okreću.

A po tome Božiji siromašak Ćafija Pruščak — Bog Svevišnji bio mu na pomoći, u čemu traži od njega pomoći i sačuvao ga od sramote! — veli: kad sam se uvjerio godine 1004. (1595.), da je u uredbi svijeta nastao nered i u upravi čovječanstva metež i zbrka; poglavito u islamskoj zadruzi — Bog je uredio i sačuvao do sudnjega dana! — jedne noći okrenem lice stvoritelju nebesa i zemlje. Na to me svojom dobrotom nadahnu s nešto mudrosti i uputi me u ono, što nijesam znao, na ime: baci mi u srce svoje riječi: »Bog ne mijenja ništa u jednom narodu, dok se sâm narod ne izopači«, i otvori mi razum, da razmišljam o stanju ljudi i o uzrocima njihove izopačenosti. Kad sam s njegovom pomoći dobro proučio, što se dogodilo zadnjih deset godina i više, otkriše mi se neki povodi i uzroci, a Bog zna najbolje, što je pravo!

Prvi je povod: nemarnost prema pravednosti i disciplini u upravi (države), a uzrok je tome: što se državni poslovi ne povjeravaju sposobnim ljudima.

Drugi je povod: uztezanje od savjeta, mišljenja i proučavanja (prilika), a uzrok je tome: oholost i uobraženost prvaka i njihovo izbjegavanje učenjaka i pametnih ljudi.

Treći je povod: indolencija prama sastavu vojske i uporabi ratnih sprava za vrijeme ratovanja s neprijateljem, a uzrok je tome: što se vojnici ne boje zapovjednika. Napokon uzrok je svih uzroka i pošljedica: pohlepnost za mitom i povađanje za ženama.

Poslije toga pomolim se plačući Svevišnjem Bogu, i jadikujući potužim mu se na sudbonosna vremena. On me uputi, da napišem o tome kratko i korisno djelce, koje će obuhvatati izabrane riječi o reformi uprave — djelce jezgrovito, koje će sadržavati mišljenja ljudi od nauke i mudrosti: kako treba učvrstiti temelj uprave. Na to skinuh kajmak s djela starih učenjaka i velikih mudraca, poglavito iz »Envarut-tenzila« i »Revdatul-ulema«[1]) — a, Bog ih odlikovao i uzvisio! da budu pomoć vladarima, božanska uputa državnicima, uzor-djela mudracima i blagoslov siromasima. Dao sam mu ime: »Temelj mudrosti o uredbi svijeta« — i svrstao ga u uvod, četiri temeljna odsjeka i zaključnu riječ. Od Boga se pomoć traži i na njega se oslanja.

UVOD.

O povodu uređenja svijeta.

Kad je Bog odredio, da — do poznatog vremena — obstoji svijet s obstankom ljudskoga roda, njegov obstanak s rasplodom (ljudske rase), a to s udruživanjem i uzajamnim radom, — pokaza se potreba za jedan sistem, kojim se na najljepši način uređuju ljudski poslovi za sva vremena. Na to božanskim nadah-

[1]) Prvo je djelo komentar na Kur'an od Kadi Beidavije, umro 685. (1286.). Drugo je djelo zbirka mudrih riječi od Zemachšerije, umro 548. (1153.). U prevodu dodaje pisac »i iz drugih djela sličnih tima«.

nućem prvašnji učenjaci i mudri prvaci svrstaše ljude u četiri razreda. Jedne (odrediše) za sablju, druge za pero, treće za poljodjelstvo, četvrte za obrt i trgovinu; a nad svima dadoše upravu državi.

U prvi razred spadaju vladari, carevi, njihovi namjesnici i ostali vojnici. Njima je dužnost držati disciplinu u svima razredima; štititi sve pravednošću i dobrom upravom, kako im kažu učenjaci i mudraci; boriti se i suzbijati neprijatelje i vršiti sve poslove, što spadaju u dužnost zapovjednika, o čemu će, ako Bog dâ, kasnije biti govora.

U drugi razred spadaju učenjaci, mudraci i ostali dobri i pobožni ljudi[1]). Njima je dužnost čuvati božije zapovijedi i zabrane pisanjem i predavanjem; izlagati šeriatske ustanove svima razredima; davati mnijenja, savjete i upute; obučavati vjeru i vjerske obrede; navraćati svijet na pobožnost i snošljivost; moliti se za dobro svih uopće, a napose da bude vladar na pravome putu.

U treći razred spadaju poljodjelci i vrtlari, koji su danas poznati (pod imenom) râja. Njima je dužnost raditi i skrbiti za životne namirnice obrađivanjem polja, zasađivanjem vrtova i uzgajanjem marve da podmire sve razrede. To je poslije učenja i borbe za vjeru (džihada) najodličniji rad.

U četvrti razred spadaju obrtnici i trgovci. Obrtnicima je dužnost, koliko je nužno, baviti se zanatlijskim poslovima, a trgovcima nabavljati robu i sve, čime se svijet koristi.

Ako kogod bude izvan (spomenutih) razreda, po mišljenju islamskih mudraca, ne treba ga pustiti u miru, nego ga prisiliti, da pristupi jednom razredu. Neki filozofi misle, da ga treba ubiti, da ne bude na teret ljudskoj zadruzi[2]).

Svaki razred treba da ustraje u svom određenom poslu, pa da bude red u državi; inače se događa obratno. Iz toga slijedi da ne treba nagovarati i siliti jedan razred, da radi poslove drugoga; to izaziva zbrku i nered, kako se vidjelo u ovom vijeku radi silovanja raja i zanatlija, da idu u vojsku, jer su vojnici zanemarili svoju dužnost, a počelo se silovati 1001. (1592.), pa traje još i sada[3]).

Dok se drži vladar starih uredaba, kako ih šeriat propisuje, napreduje država u redu, ljudska zadruga u uredbi, a vlada u moći. Kad se prestanu poštivati te lijepe ustanove i štititi taj odabrani smjer, sa svih se strana pokaže nered u državi i slabost u upravi. Katkad se dogodi, da se prenese (vlada) na drugoga. Bože, sačuvaj islamske pokrajine od ustanka i oslobodi osmansku državu od prelaza na drugoga, — amin, Bože Svemogući!

PRVI TEMELJ.

O uredbi države i njezinu trajanju.

Državni je stup pravda i dobra uprava. U Kur'anu stoji: »Bog zapovijeda, da se pravo radi i dobro čini.« U tome su sadržane sve dobre ustanove za raju i vladara.

---

[1]) U prevodu dodaje: koji nijesu u stanju ići na vojsku, nego samo moliti se Bogu za pobjedu nad neprijateljem.

[2]) U prevodu dodaje: u stara vremena su vladari svake godine naredivali, da se pronađu besposleni ljudi i ostrane iz zadruge. S toga su naredbe izdavane zapovjednicima evropskih luka, da ne puštaju Arape u Rumeliju. Tada je bilo svakog dobra i berićeta kod nas. Kamo sreća da se i danas s trutovima tako postupa.

[3]) U prevodu dodaje: to je prouzročilo nerodicu i oskudicu, pa se danas ne može kupiti za 10 jaspri, što se prije kupovalo za 1 jaspru.

Hadis[1]) veli: »Bog je nebesa okitio s troje: suncem, mjesecom i zvijezdama; a zemlju je okitio s troje: učenjacima, kišom i dobrim vladarem.« »Pravda je dio vjere i moć vladara.«

Mudre riječi: »Ko zna dobro upravljati, dugo će vladati.« »Ne može se usavršiti carstvo (ni čijem) nego samo dobrom upravom.« »Trajnost države skopčana je s pravednošću.«

Ardišir Babek[2]) veli: »Kad se vladar okrene od pravde, okrene se narod od poslušnosti.« »Nema vladara bez prvaka, a nema prvaka bez bogatstva; nema bogatstva bez kulture, a nema kulture bez pravde i dobre uprave.«

Mudre riječi: »Nema blagostanja, gdje vladar pravedno ne vlada.« »Najbolji je vladar, koji dobro radi i misli i pravdu kroji vojnicima i podanicima.« Jezdčerd[3]) upita jednoga mudraca, da mu kaže, kako se uređuje država? Odgovori: »Blagim postupanjem s narodom, pobiranjem daća bez sile, sticanjem privrženosti pomoću pravde, javnom sigurnosti na putevima i pribavljanjem prava potlačenim od tlačitelja.«

Abdullah b. Tahir[4]) upita jednog učenjaka: »Dokle će ostati vlast u našoj dinastiji?« Na to odgovori: »Dok se pravda stere po ovoj dvorani, jer u Kur'anu stoji: »Zaista Bog ne mijenja ništa u jednom narodu, dok se sâm narod ne izopači.«

Mudre riječi: »Ko se zdade nemarnosti, propašće mu država.« »Nemaran je vladar, u kome se sastanu dva svojstva: vječno uživanje i propuštanje zgoda.« »Nema upravnikâ, kao što je razum, ni zaštitnika, kao što je pravda, ni sablje, kao što je istina, ni pomoći, kao što je iskrenost.« »Pravednost je čvrsta utvrda na visoku brdu, ne obara je bujica, niti ne ruši ratna sprava.« »Pravedan vladar zaklonjen je božijom moći i zaštićen božijim nadzorom.«

Pripovijetka. Kad je umro Noširevan, nosili su ga ulijesu po cijeloj državi. Pred njim je išao telal i vikao: »Ako kogod šta ima od mene tražiti, neka dođe!« I niko se ne nađe u njegovoj državi, da od njega zatraži jedan groš. Divna ti je ovo pripovjetka! Zaista s njom se mogu jako oduševiti islamski vladari i u nju ugledati islamski velikaši, ako budu razmišljali.

Za tijem je vladaru neobhodno nužno da upravne poslove povjerava sposobnim ljudima, kako u Kur'anu stoji: »Zaista Bog vam zapovijeda, da predajete amanete dostojnim« (amaneta). Inače će se pobuniti duhovi dostojnih (ljudi) proti njemu (vladaru), a to izaziva nezadovoljstvo, kao što se događa u ova vremena. Malo je jednom vladaru hiljadu hiljada učenjaka i obrazovanih savjetnika, a mnogo mu je jedan protivnik.

Ibni Rumi[5]) pjeva:

Nije mnogo hiljadu druga i prijana,
A mnogo je imati jednoga dušmana.

Hadis: »Ko povjeri upravu nekome, a među njegovim podanicima imade vrijednijih od dotičnoga, ogriješio se o Boga, njegova poslanika i islamsku zajednicu.«

---

[1]) Hadis znači: tradicija. To su riječi Muhameda (a. s.), sačuvane predajom savremenika koji su se družili s njime.

[2]) Osnovatelj novoperzijske države (oko god. 227. po Chr.) i otac dinastije Sasanida.

[3]) Zadnji perzijski vladar iz porodice Sasanida, umro 642, posl. Chr.

[4]) Vladar iz dinastije Benu Tahir, umro 203. (818.).

[1]) Glasoviti arap. pjesnik, umro 283. (896.).

Mudra riječ: »Kad zli zavladaju, dobri propadaju; kad se niski digne, visoki se ponizi; kad baraba dođe do vlasti, odlični ljudi moraju propasti.« — »Uprava zlikovaca muka je za poštenjake, a najveća je tečevina uprava u dobrim rukama.«

Pitali su Buzurdži-Mihra[1]): »Kad je u vrijeme Sâsâna bilo toliko državnika kao što si ti, za što su propali?« »Odgovori: Tražili su pomoći od nižih službenika a velikim poslovima[2]), pa im se dogodi, što se dogodilo.«

Taj odgovor je velika opomena[3]) osmanskoj dinastiji u današnje doba, — Bog im uzdržao državu do tijeka i vijeka!

Za tijem je neophodno nužno vladaru, da izabere ministra učena i dobra, jer, kad je ministar dobar, dobar je i vladar, a kad je hrđav, hrđav je i vladar. Bože ti izdobri!

Hodis: »Kad Bog hoće dobro jednome vladaru, dade mu vjerna ministra; kad nešto zaboravi, da mu to napomene, a kad se sam nečega sjeti, da ga (u tome) pomogne. Ako hoće protivno, dade mu hrđava ministra; kad zaboravi, ne napominje mu, a kad se sâm sjeti, ne pomaže mu.«

Mudra riječ: »Ne gledaj na vladara nego na njegova ministra, pa ćeš znati, ko vlada.«

Alexander[4]) je imao jednog ministra. Ministrovo mu je dulje vremena, a nije ga (nikada) upozorio ni na kakovu pogrešku. Jednog dana mu reče: »Više te ne trebam; ja sam čovjek, a čovjek ne može biti, da ne pogriješi i ne zaboravi. Ako nijesi opazio do sada nijedne moje pogreške, neznalica si, a ako si opazio, pa je prešutio, izdajica si.«

Mudra je riječ: »Vjeran je ministar, koji iskreno druži s vladarima i savjetuje ih, a nevjeran, koji se laskavo i dvolično ponaša prama njima.«

Za tijem treba vladaru, da poštuje i pazi učenjake i dobre ljude, da im srca privlači svojim dobročinstvom i blagodatima, da se koristi njihovim blagoslovom, savjetom, mišljenjem i promućurenošću, da se oslanja više na njihove riječi nego li na riječi drugih, jer kod njih nema nevjere ni prevare — i nikad se nije čula. — Oni su našljednici božijih poslanika i povod sreće na ovom i na onom svijetu.

Mudra riječ: »Svijet postoji s četiri vrline: s naukom učenjaka, s pravednošću vladara, s pobožnošću dobrih i s dobročinstvom darežljivih ljudi.«

Hadis veli: »Gledati u lice učenjaka je isto, kao i Bogu se moliti.« »Na sudnjem danu mjeriće se (na vagi) tinta učenjaka i krv poginulih na božijem putu (šehita); neće se dati prednost ni jednome ni drugome.«

Mudre riječi: »Najbolji je vladar, koji traži društvo učenjaka, a najgori je učenjak, koji traži društvo vladara.« »Najbolji je vladar, koji u srca podanika smješta (sâdi) ljubav prema sebi; ugled mu se osniva na pet vrlina: na lijepom ponašanju prema plemićima, na milosti prema slabićima, na suzbijanju neprijatelja od presizanja (u državu) i na sigurnosti puteva za dolazak i odlazak[5]).

---

[1]) Glasoviti ministar perz. vladara iz dinastije Sâsânida, koji slovi kao uzor-državnik na Istoku.

[2]) T. j.: povjeravali su velike državne poslove malim i neznatnim osobama.

[3]) U prevodu dodaje: Od pamtivijeka carevi su sobom imenovali visoke dostojanstvenike i tura na fermanima pisala se u carskoj kancelariji sve do zadnjeg prevrata. Sada to vrše drugi, zato se nevrijednima daje uprava provincija. Ta je pojava opasna; treba je se bojati. Dao Bog da se od sada počne slijediti pravi put i raditi po starom običaju i zakonu i da konac izdobri!

[4]) Alexander Veliki, makedonski kralj (356.—323. pr. Chr.).

[5]) U prevodu dodaje: to pet vrlina jednom vladaru gradi spomenik u srcima njegovih podanika.

Za tijem je nužno jednome vladaru, da bude otvorene ruke; jer se narod nekome pokorava samo radi svijetske koristi. Neka se dobročinstvo i darežljivost ne proteže samo na jednu kastu, jer se carstvo osniva na vojnicima i učenjacima i mudracima i obrazovanim ljudima i siromasima i zanatlijama [1]).

Mudre riječi: »Čovjek je rob dobročinstva.« »Ja se čudim onome, koji kupuje robove za novce, a ne kupuju slobodne dobrim djelima.«

Imami Šafi-i pjeva:

S dobrim djelom slobodna zaduži,
Da te bolje nego li rob služi [2]).

Hazreti Alija [3]): »Najbolja je blagajna ljubav u srcima (podanika).«

Mudra riječ: »Ko štedi blago, gubi pristaše.«

Upitaše Alexandra: »Zašto ne sakupljaš blago kao drugi vladari?« – Odgovori: »Moji drugovi su moje blagajne. Ja u njih trpam svoje blago, a ne u blagajne.«

Ko ne čini dobra djela, nema prijatelja.

Ebut-Tib el Mutenebbi [4]):

Zašto će ti to bogatstvo, ako s njim ne želiš,
Da dušmana ožalostiš, a prijana razveseliš?

Divno ti je rečeno!

Samo dobrim djelom ponose se ljudi,
Po djelu se čovjek i hvali i kudi;
Od drugih se ljudi odlikuje smrtnik:
Darežljiv i učen, blag i dobre ćudi!

Ebul-Feth el-Busti [5]):

Prolazna je država jednoga vladara
Koji ne dâ nikome bakšiša ni dara.

Spomenuti:

Ko ima, pa dava, ljude zauzdava, —
Novac je za čovjeka satana prava.
Ko ne čini dobra, neka dobro znade,
Da ni u kom' pravog druga ne imade.

Ko se s veledušjem diže, u očima ljudi se uzdiže [6]). Čim je čovjek velredušniji, tim je pribraniji (kod svijeta). Mudra je riječ: »Vladar je narodu kao planina zemlji« (jer planine kišu privlače).

Neophodno je nužno (jednome vladaru) da bude ponosan, blage ćudi, strpljiv, da uživa povjerenje i da ne bude brz u izricanju suda o jednom čovjeku, kad nešto o njemu čuje. Inače neće niko u njega imati povjerenja. Odvratiće se od njega srca njegovih podanika. Kad zasjede na očino mjesto, treba da cijeni

---

[1]) U prevodu dodaje: kako sam to spomenuo u uvodu ove knjige.

[2]) To je slobodan prevod. Ovako glasi: »Čini dobro ljudima, pa ćeš ih zarobiti. Najbolja je trgovina (za plemenite ljude) dobrotom kupovati ih (robove). On je jedan od četiri velika imama i osnovatelj šafi-itske škole, umro 204. (819.).

[3]) Ali b. Ebu Talib IV. chalifa, umro 40. (660.).

[4]) Jedan od najvećih arapskih pjesnika, umro 354. (965.).

[5]) Glasoviti arapski pjesnik, umro 401. (1010.).

[6]) U prevodu dodaje jedan perz. distihon, koji glasi: »Budi veledušan, pa će te Bog i ljudi polikovati prema tvomu veledušju.«

očine prijatelje. Zaista ljubav i mržnja prelaze s oca na sina[1]). Oni (očini prijatelji) neće propustiti, a da se ne postave između njega (vladara) i hrđava djela. Neka im ne pretpostavlja novajlije (homines novi), da ih ne izazove proti sebi. Što više ne dolikuje vladaru u opće, da se druži s neiskusnim mladićima. Druženje s mladim ljudima odvraća od vjere.

Znak je nazatka jedne države, kad vladar uzima za savjetnike neiskusne ljude i one, koji ne paze na pošljedice; kad počne prijatelje uznemirivati; kad mu budu državni dohodci manji od izdataka; kad po samovolji približuje i udaljuje od sebe[2]), a ne po trijeznom razboru i — kad omalovažuje savjete učenjaka.

Mudra riječ: »Znak je nazatka jedne države mnogo pošasnih bolesti, a malo obrađivanja zemlje (kultura).

Tri stvari nose propast jednoj državi: kad razumom vladara zavladaju strasti i uživanja; kad se pojavi zavidnost među ministrima radi nesuglasnih mišljenja i kad vojnici neće, da se biju s neprijateljem i za vrijeme boja ne slušaju zapovijedi jedni drugih (mlađi starijih po činu).

A najjasniji su znaci propasti (jedne države) u kojoj se ne vlada po zakonu i zakonske ustanove ne provađaju. Najbliži je znak kad zulum zavlada i vojska ga počne širiti, a niko se ne brine, da se spriječi. Kad se jedan od tih znakova nađe kod vladara ili se pojavi u državi, dužnost je ministara i učenjaka, da vladara upozore na to, a dužnost je vladara, da se bez oklijevanja pobrine, kako će to ukloniti, jer kad preotme mah, rijetko se događa, da bude moguće katastrofi stanuti na put.

Ibni Abbas[3]) veli, da je božiji poslanik reko: »Znaci su sudnjega dana: zanemarivanje molitve i podavanje strastima; vladari će biti izdajice, a ministri nevjere.« Na to ustane Selman i povikne: »Draži mi od oca i majke! hoće li to biti?« — Da, o Selmane! Kad to bude, topiće se srce pravovjernoga, kao što se topi sô u vodi, a neće moći ništa da promijeni.

— Hoće li to biti?

— Da, o Selmane! Tada će biti pravovjerni najponiženiji na svijetu. Slijediće druge od straha. Ako progovori, požderaće ga, a ako ušuti, svisnuće od jada.«

Bože, otkloni od pobjedonosnog osmanskog carstva te znakove za ljubav tvoga milosnika Muhameda, najplemenitijeg od plemića — amin. Bože, koji uslišavaš molitve!

DRUGI TEMELJ.

O savjetovanju, blagoslovu, mišljenju i razmišljanju.

Bog je rekao: »O Muhamede! savjetuj se s drugovima o svakom poslu.« A nije tajna, da je božiji poslanik od njih bolje znao sve poslove. Zaista to je rekao, da bude vjerska ustanova i uputa njegovim (Muhamedovim) sljedbenicima.

Stoga treba vladaru i njegovim ministrima, da ne budu absolutiste u svome mišljenju, nego da traže savjeta od stupova države: učenjaka, mudraca i iskusnih ljudi, da ne počine kakove pogreške.

Hadis veli: »Ko se savjetuje, taj pobjeđuje.«

---

[1]) U prevodu dodaje: Sinovi očinih prijatelja su prijatelji, a dušmana su dušmani.

[2]) T. j. namješta i otpušta dostojanstvenike.

[3]) Amidžić Muhamed (a. s.), prvi komentator Kur'ana, umro 68. (687.).

Omer[1]) (chalifa II.): »Narodno vijeće Bog okreće na pravi put.«

Sulejman pejgamber (Salomon Mudri) rekao je: »O sinko, ne odlučuj ništa, dok se ne posavjetuješ s jednim dobrim čovjekom. Kad to učiniš, nećeš se kajati.«

Mudre su riječi: »Ko se prvo pomoli (Bogu), da ga uputi na dobro, pa se onda posavjetuje, sigurno neće (ga mišljenje odvesti na krivi put) pogriješiti.« »Ko smisli nešto, pa zamoli od Boga pomoć i posavjetuje se s prijateljem, Bog će mu dati, što mu je najdraže.«

Hasan[2]) veli: »Imade tri vrste ljudi: čovjek, počovjeka i nečovjek. Čovjek misli i savjetuje se; počovjeka misli, a ne savjetuje se; nečovjek ne misli i ne savjetuje se.«

Hadis veli: »Ne imade dobra, gdje se mimoilazi savjetovanje.«

Mudre su riječi: »Mišljenje jednoga čovjeka nije mišljenje.« »Najpametniji čovjek ne može biti bez savjeta s pametnim ljudima, najbolji konj bez biča i najpobožnija žena bez muža.«

Hazreti Alija: Lijepa ti je vrlina savjetovanje, a ružna ti je navika samovolja!«

Erredžani[3]) pjeva:

Makar bio savjetnik, savjeta potraži
Još u koga o svom halu i ahvalu,
Oko može vidjeti daleko i blizu,
Ali sebe ne vidi nego u zrcalu.

Hazreti Omer pozivao bi sebi mlade ljude, kad bi mu ispao težak posao i savjetovo se s njima. Govorio bi: »Oni su najoštrijeg uma.«

Kažu, da je misao starca kao istrošen čakmak, a misao mladića kao nov. Kreše vatru laganim dodirom (u kremen).

Mudrac je reko: »Povjeri tajnu jednome, a savjetuj se s hiljadom.«

Indijski filozof: »Može se postići mišljenjem, što se postizava silom i vojskom.« Kažu, da je prava misao bolja zaštita, nego li snažna ruka.

Mensur je rekao sinu: »Od mene su ti dva savjeta: ne zbori, dok se ne promisliš[4]), a ne radi, dok pošljedicu ne uočiš!«

Veli se, da pametna misao imade viši učinak nego svijetla ćorda.

Fadl b. Sehl: »Misao oštri tupu sablju, a sablja ne oštri tupu misao.«

Mudraci vele, da u ratu više valja jedan pametan čovjek nego hiljadu konjanika. Konjanik može deset do dvadeset (neprijatelja) ubiti, a pametan čovjek ubija cijelu vojsku s pametnom osnovom.

Hadis veli: »Rat je varka (taktika).« Ako ne možeš (junački) pobijediti, posluži se varkom.

Mudra je riječ: »Više se uzdaj u ratnu vještinu nego u junaštvo i u opreznost nego u navalu. Varka u ratu više koristi nego junaštvo.«

Pjesnik veli:

Prvo savjet, a onda junaštvo;
On na prvo, a ono na drugo[5]).

---

[1]) El-Foruk, sin Chattabov, umro 23. (643.).

[2]) Sin Alije IV. chalifa i unuk Muhamedov (a. s.), umro 49. (669.).

[3]) Ebu-Bekir, poznati pjesnik i učenjak, živio u XI. vijeku po Chr.

[4]) »Ispeci, pa reci« — naša poslovica.

[5]) t. j. mjesto.

Lokman: »O sinko, savjetuj se s iskusnim čovjekom, jer će ti on dati savjet, koji je skupo platio, a ti ćeš ga dobiti badava.«

Aleksander: »Ne omalovažuj visoku misao od niska čovjeka, jer biser ne gubi od vrijednosti, što ga je izvadio neznatan ronac.«

Mudra riječ: »Gledaj, šta je reko, a ne gledaj, ko je reko[1]).

DODATAK.

Kažu, da tri slučaja ometaju ispitati mišljenje (kod savjetovanja). Prvo previše savjetnika razilazi se u mišljenju; drugo zavidnost među savjetnicima, jer zavlada strast i pizma, i treće ako se abstinira od savjeta onaj, koji se razumije u poso (o kom se radi), jer mrzi onog, koji je dao povoda savjetovanju.

Hazreti Ali: »Ne uvlači zavidnika u savjet, — od dobra će te odvratiti i siromaštvom će te prestrâviti, niti strašivicu — u poslu će te oslabiti, niti lakomca — požudu će ti okititi (lijepo prikazati); zaista zavidnost, strah i požuda sačinjavaju hrđavu misao o Bogu.«

Dakle spomenute lijepe riječi i dobre pouke upućuju, da je izmjena misli i savjetovanje najnužnija potreba i najodabranija vrlina. U ovim danima je oboje zanemareno i spanulo s mjesta važnosti. Za to se pojavio nered u državnim poslovima i nastalo sklizanje i mlitavost. Da Bog uputi srca vladara i ministara najboljim mislima učenjaka i mudraca i da ih svojim blagoslovom združi u prijateljstvu i da im dade, da u svima važnim poslovima pogode pravi cilj. Amin, o najmilostiviji od milostivih!

TREĆI TEMELJ.

O upotrebi ratnih sprava i o ratu, o uredbi i oduševljavanju vojske.

U Kur'anu stoji: »O pravovjerni, posvetite pažnju!« t. j. budite budni i oprezni (prema neprijatelju). Ibidem: »Neka uzmu svoju bojnu opremu i oružje!« Bojna oprema (الحذر) je ono, čim se junak štiti kao pancir i slično, a ta riječ obuhvata i opreznost. Oružje (السلاح) poznata je stvar. Uzeti i jedno i drugo sveta je dužnost. Nije dopušteno ne upotrijebiti ih u ratu. Nu u današnje doba ni jedno ni drugo se ne upotrebljava. S toga je učestalo bježanje iz boja[2]), poglavito u našim krajevima[3]). Tome je uzrok nemarnost vojskovođa, koji sobom ne pregledaju vojsku, a dužnost je zapovjednika, da sobom pregledaju vojnike, da vide: koliko ih imade i kako su naoružani. Na drugoga ne smiju se oslanjati. Tako je bio običaj kod prijašnjih vladara.

Pripovijetka: Aleksander je sobom pregledavao svoju vojsku. Kad jedan konjanik pred nj dođe na šepavu konju, naredi, da se odstrani iz vojske. Na to se vojnik nasmije. Taj smijeh uze se previše neumjesnim.

— Šta ti je smiješno — reče Alexander, zar što sam te briso iz vojske?

— Čudim se tebi — odgovori vojnik.

— Kako?

— Pod tobom je konj za bijeg, a poda mnom za ustrajnost; pa što da me brišeš?

[1]) Poznata riječ Alije, chalifa IV.

[2]) U prevoda dodaje: kao što se to dogodilo kod obsijedanja Egre.

[3]) U prevodu dodaje: u evropskoj Turskoj događa se od prevrata.

I iznenadi (vladara) svojim odgovorom, pa ga ostavi u vojsci.

Pripovijetka. Amr b. Leis jednom je pregledao svoju vojsku. Kad ispred njega prođe čovjek na mršavu konju, reče: »Bog prokleo one, koji dobivaju novac (iz državne blagajne), pa goje stražnjice svojih žena!«

— »O vladare, reče vojnik, da pogledaš u stražnjicu moje žene, vidio bi, da je mršavija od sapi moga konja.«

— Na to se vladar nasmije, pa naredi, da mu dadu novaca, govoreći: »Uzmi, pa utovi sapi tvoga konja i stražnjicu tvoje žene[1].«

U kratko: pregledavanje vojske, ispoređivanje i nabavljanje oružja, obuka u upotrebljavanju — osloni su u ratu i na mejdanu. Neophodno je nužno posvetiti tome veliku pažnju, poglavito u ovom vijeku. (Da se na to pazi) može biti ne bismo vidjeli neki dan onu slabost (naše vojske) u borbi s nevjernicima.

Uzrok tome nije ništa nego nemarnost (vojskovođa) prema toj važnoj zapovijedi i velikoj dužnosti; to smo mi iskusili zadnjih pedeset godina u našim krajevima[2].

Naši su neprijatelji ratnici po zanatu. Kadgod izume novu vrstu oružja i upotrijebe ga, pobijede nas. A kad mi nabavimo isto (oružje) pa ga upotrijebimo, pobijedimo ih s božijom pomoći i islamskim veledušjem. U zadnje vrijeme neprijatelji nas natkriliše upotrebom nekog novo-izumljenog oružja kao puška i slično. Naša vojska ne samo da ne mari, da to (oružje) nabavi i upotrijebi, nego neće da se služi ni starim oružjem, — pa je pala u što je pala — Bog je okrenuo na pravi put, i bio joj na pomoći!

Lokman[3]) veli: »Oružaj se za teške dane! Ko se boji pogibelji, neće postići, što želi.«

Za tijem je dužnost oduševiti vojsku za rat. U Kur'anu stoji: »Oduševljavaj (o Muhamede) pravovjerne za rat!« Isto tako je dužnost sokoliti ih, da budu ustrpljivi i ustrajni u ratu. U Kur'anu stoji: »Ako vas bude stotinu strpljivih — s božijom pomoći — pobijediće dvije stotine, a ako vas bude hiljada, pobijediće dvije hiljade; Bog je na strani ustrajnih t. j. sa svojom moći i pomoći.«

Hadis veli: »Ne težite, da se sukobite s neprijateljem i molite od Boga mir i zdravlje. Nu ako se sukobite, strpite se i znajte, da je raj pod sjenom sabalja.«

Alija (IV. chalifa) veli: Ustrajnost nosi pobjedu.«

Kaže se: kakogod magnet privlači gvožđe, ustrajnost privlači pobjedu. Strpi se, dok nosiš oklop (pancir), uživaćeš u novoj upravi. Pitali su jednoga člana iz dinastije Benu Muhelleb[4]): »S čijem ste postigli, što ste postigli?« Odgovorio je: »S jednim časom ustrajnosti.«

Mudre su riječi: »Strpljivost je basamak od stepenica; ko se penje uz njih, izvedu ga na visoko.« »Strpljivost je ključ radosti.

Vele turski prvaci: Vojskovođa treba da imade svojstva nekih životinja: junaštvo horoza, srčanost lava, navalu krmka, lukavost lisice, strpljivost ranjena

---

[1]) U prevodu dodaje: Te nam dvije priče kažu, da su prijašnji vladari sobom pregledavali vojsku, a na druge se nijesu oslanjali.

[2]) U prevodu dodaje: na Hrvatskoj granici.

[3]) Arapski Ezop. Kažu da je kao rob iz Nubije došao Sulejman pejgamberu, dok neki hoće da je on Mudri Salomon.

[4]) Potomak glasovitog Muhelleba, vazalnog upravitelja Horosana, umro 83. (703.) Njegovi potomci ostali su dugo kao vazalni knezovi u spomenutoj pokrajini.

psa, obazrivost ždrala, opreznost gavrana i grabežljivost kurjaka.« Vele, da je spas u ustrajnosti, a smrt u bijegu. Junaštvo je strpljivost jednog časa.

Efrasijab[1]) veli: »Junak je drag i neprijatelju, a strašivica je mrzak i rođenoj majci.« To je poznato na granici evropske Turske, poglavito u našim krajevima[2]). Zaista neki nevjernički junaci, kad se osvjedoče o viteštvu naših junaka, zavole ih i hvale. Više puta im opremaju i darove. Kad im vide kukavičluk, mrze ih i ruže. Često im opremaju žensku opregaču[3]) ili preslicu. Mudra je riječ: »Ne podcjenjuj onoga, s kijem ratuješ! Ako ga pobijediš, nećeš se proslaviti, a ako ga ne pobijediš, nećeš se moći ispričati.«

Za tijem treba vojskovođi, da jedne (vojnike) upućuju na druge. Neki Arapi pripovijedaju, da nijesu sreli odjela vojske, u kome je bio Alija (IV. chalifa), a da nije preporučivao jedne (vojnike) drugima. Pisao je Ebu Bekir[4]) Halid, b. Velidu[5]), kad ga je poslao, da pokori odmetnike (renegate) među ostalim i ovo: »Znaj, da imade od božije strane očiju, koje te nadziru, paze na te i videte. Kad se tučiš s neprijateljem, ne prezaj pred smrti, pa ćeš biti spašen.«

Harun el-Rešid[6]) preporučivao je Abdulmelik b. Salihu, zapovijedniku vojske: »Ti si trgovac, koji trguje s božijim robovima; dakle budi razborit drug u trgovini. (Razborit trgovac) ako vidi, da može steći, upušta se u posao, a ako ne, čuva glavnicu. Ne traži pljačke, pa će ti ići dobro!«

Kad vladar bude prisiljen zametnuti bitku, neka ne ide naprijed, nego neka stoji pod zastavom ograđen oružjem i pratnjom — i neka svaki čas mijenja odijelo. Ako pobijedi neprijatelje, neka im ne ostavlja prvake, jer mržnja ne izlazi iz njihovih srca[7]).

O tome su nas uvjerili ove godine 1003. (1594.) knezovi Rumunjske, Moldavije i Sedmogradske. Oni — Bog ih ponizio! — kriju u duši mržnju pedeset godina i više. Čim uhvate zgodu, upotrijebe je i učine, što mogu učiniti[8]). Tako mi života! ako se ostave i dalje, po staroj navici će učiniti, što su se naučili; za to se treba (na vrijeme) pobrinuti[9]).

Bože, daj nam da budemo strpljivi i ustrajni — i pomozi nam, da pobijedimo nevjernike!

ČETVRTI TEMELJ.

O uzrocima pobjede, o božijoj pomoći i o povodima propasti — Bog nas sačuvao!

Glavni je stup (pobjede) uzoran red i pobožnost u vojsci. U Kur'anu stoji: »Zaista Bog je na strani pobožnih.« Ibidem: »Zaista Bog je s onima, koji su

[1]) Turanski kralj, glasoviti junak iz »Šahname«; vječni neprijatelj Irana.

[2]) U prevodu dodaje: na granici Hrvatske.

[3]) U tekstu stoji nešto od ženskog nakita. Nu mi znamo iz narodnih pjesama, da se obično spremala opregača ili preslica.

[4]) el-Siddik, sin Ebu Kuhafeta, I. chalifa, umro 13. (634.).

[5]) Glasoviti vojskovoda, koji je dobio naslov »Sej-fullah« (Božija sablja), umro na vojni u Siriji 21. (641.).

[6]) Glasoviti vladar iz dinastije Abbasovića, umro 193. (808.).

[7]) U prevodu dodaje: nego ostaje i prelazi na potomke.

[8]) U prevodu dodaje: u susjednim islamskim pokrajinama počnu robiti i paliti. Tako su nedavno 27 gradova i palanaka opljačkali i popalili.

[9]) U prevodu dodaje: pa ih internirati u Carigradu ili Edreni, a ne dati im, da ostanu među svojima.

bogobojazni i koji dobro čine.« Ibidem: Tražite pomoći od strpljivosti (čuvajuć se od grijeha) i od molitve« (namaza). Nema sumnje, da pobjeđa dolazi s božijom pomoći, a nema pomoći nego samo narodu, s kojim je Bog. Dakle najpreča je dužnost vladaru i ministrima: da se brinu za pristojnost i pobožnost, ustrajnost i molitvu među vojnicima i da ih odvraćaju od pokvarenosti i neposlušenosti — i od težnje za novotarijima [1]) i strastima. To se postizava lijepom uredbom i zaptom; a lako se provađa: kad se odlikuju dobri vojnici, a od hrđavih se okreće glava (t. j. zapostavljaju).

Za tijem povod (pobjedi) može biti molitva učenjaka, šehova, siromaka i njihovo veledušje. Ljudsko veledušje brda s mjesta pokreće.

Hadis veli: »Udarac sudbine ne otklanja ništa kao skrušena molitva, a život ne produljuje ništa kao dobro djelo i milostinja.« »S molitvom nemoćnih i nejakih vi ćete postignuti želju.« Dakle neophodno je nužno obraćati se takovim ljudima i uglêdati ih s milostinjom, dobročinstvom i lijepim susretanjem, da im se otvore grudi i privlače srca za iskrene i skrušene molitve i dobre želje, jer u njima imade velika korist prvacima i prostacima. Treba paziti da im [2]) se na žao ne učini, što bi im razbilo srca i stislo grudi, jer bi to škodilo cijelom svijetu. U naše doba kod većine naroda opaža se i vidi neki stid, prezir, odvratnost i ponižavanje (dobrih ljudi); poglavito se u tome ističe carska svita — Bog je na pravi put okrenuo!

Za tijem je povod (pobjedi) veledušje vladara i njegova čvrsta odluka, da drži vojsku (na uzdi) obećanjem, dobročinstvom i nagradom, kad izvojšti pobjedu. Obećanje valja ispuniti. Progonom i kaznom treba prijetiti bjeguncima. Bježanje iz bitke preotelo je mah na Balkanu, — poglavito u našim krajevima. Neophodno je nužna čvrsta odluka, da se to suzbije (na ime: bježanje) izuzimajući slučaj, ako to vrhovno vodstvo naređuje. Mudra je riječ: »Pobjeći na vrijeme bolje je nego ustrajati u nevrijeme.«

Amr b. Aas [3]) jednom Muaviji [4]) reče: »Katkad vidim u tebe ustrajnost, pa mislim, da je junaštvo, a katkad uzmicanje, pa mislim, da je kukavština.« Na to Muavija odgovori u stihu:

»Junak sam, gdjegod mi zgoda se pokaže,
A strašivica, gdje junaštvo ne pomaže.«

Za tijem je povod (pobjedi) ratovanje za čast božije vjere i za uzvišenje njegove riječi, a ne za sticanje bogatstva i za unapređenje na više dostojanstvo.

Hadis veli: »Trojica imadu pravo na božiju pomoć: koji se bori na božijem putu, koji se ženi, da se sačuva od grijeha i koji piše, da izvrši dugovanje.«

Za tijem je povod (pobjedi) da vojska sluša svoje zapovjednike i pokorava im se, da se slaže među sobom i druži se u ljubavi i bratstvu, da se čuva od nesloge i razdora. To je jedan od najvažnijih uslova, a nestalo ga je u ovom vijeku, jer su među vojnicima nesloga i razdor, svađa i neiskrenost preotele mah. Svakako treba u vojsci uspostaviti slogu.

Kad se sve to uradi i izvede, treba imati vjeru i pouzdanje u Boga Svemogućega, oslon i zagovor božijega poslanika, koji (nas) vodi pravim putem.

---

[1]) U prevodu dodaje: kafanama i mejhanama.
[2]) Dobrim ljudima.
[3]) Veliki vojskovoda, koji je osvojio Egipat, umro 43. (664.).
[4]) Prvi vladar iz dinastije Omejevića, umro 60. (679.).

Ali ono, što porazuje i razbija (jednu vojsku) i nevjernike jaše nam na vrat, jest nemarnost u izvršivanju vijesti, koje smo spomenuli. Nu pravi povod svemu tome je neposlušnost i zulum u vojsci (od strane vojske).

Bog je objavio jednom svom poslaniku: »Kad se odmetne od mene onaj, koji me poznaje, natovariću mu na vrat onoga, koji me ne poznaje.«

Hadis veli: »Nema pobjede sa zulumom[1]).« To svjedoči i zdravi razum, jer je bluditi, griješiti i nepravdu činiti izdajstvo vjere, a izdajica je strašivica, a strašivici ne gine biti pobijeđen. Prije tri godine pojavila se nepravda u evropskoj Turskoj među vojnicima muslimanima. Mnogo ih se odmetnulo po raznim pokrajinama, gdje su prouzročili bunu i nered. Udaraju na obraz muslomanima, grabe im imetak, otimaju žene i djecu, pljačkaju od raje hranu i uznemiruju siromašne i slabe. Osobito se u tome ističu carski ljudi.

Zato je Bog na evropske granice naputio neprijatelje, koji neprestano navaljuju; osvojiše mnogo palanaka, počiniše velika čudesa i poradiše, što poradiše.

To se ne bi dogodilo islamskoj vojsci, da nije zanemarena disciplina i kazna, i da se daje u redu plaća i hrana. Tako mi života! većini pobuna, koje su se odigrale, uzrok je pohlepa za blagom, jer ljudi ne prave razlike između onoga, što je dozvoljeno (halal) i onoga, što je zabranjeno (haram). Neka Bog svrati pažnju vladara i ministarâ na to stanje — on je svemoguć, uzvišen i veličanstven.

Za tijem je povod (porazu) što se ne pazi na zgodan čas, a onda bahatost i podcjenjivanje neprijatelja. Treba se vraćati Bogu, kajati radi nehaja i zablude i misliti na pošljedice.

O Bože, koji mijenjaš moć i stanje, promijeni naše stanje u najbolje stanje!

Zaključna riječ o miru i ugovoru.

U Kur'anu stoji: »Mir je bolji« (od neprijateljstva). Rat je potištenost i jad a mir je sloboda i veselje.

Kaj Chusrev[2]) veli: »Najveća je pogrješka zaratiti na onoga, koji traži mir.«

Ardišir Babek veli: »Neću upotrebiti sablje proti buntovniku, gdje je dovoljan štap, niti na neprijatelja navaliti oružjem, ako bude koristila pomirljiva riječ.« Kažu, da se mirom čuva imetak i produljuje (odgađa) smrtni čas.

U Kur'anu stoji: »Zaista će se za (sklopljeni) ugovor odgovarati« (na sudnjem danu)[3]).

Hadis veli: Petero za petero: narod, koji prekrši ugovor, Bog ga podjarmi neprijatelju; narod, koji sudi proti božijoj odredbi, osiromaši; u narodu, kad se raširi prostitucija, zavlada pomor; narodu, koji krivo mjeri, ne niče žito i prijeti mu glad; narodu, koji ne daje zećata, ne pada kiša.«

Ovo je kraj knjige, a Bog najbolje znade, što je pravo. Toliko je dosta onome, koji misli svojom glavom, a riječima (mudrim) nema kraja.

O ti, koji sve znaš, što se traži, tražimo od tebe, da nas spasiš od brige i jada. Spasi nas od muka, smiluj se svojim robovima i spasi nas od bijede! Bože

---

[1]) Zulumćar ne može pobijediti.

[2]) Perzijski vladar iz dinastije Kajana ili Sasana.

[3]) U prevodu dodaje: ugovor ili zadanu riječ treba poštovati, ne smije se prekršiti i to potkrijepljuje s dva perzijska distihona.

naš, oprosti nam grijehe i prestupke u djelima, daj nam ustrajnost (u boju) i pobjedu nad narodom, koji te ne priznaje.

NAPOMENA.

Za podlogu teksta i prevoda uzeo sam rukopis, koji se nalazi u mojoj biblioteci i to s razloga, jer je najstariji rukopis, što mi je do danas poznat. Prepisao ga je — po svoj prilici iz originala učenik autorov Hamza b. Ibrahim iz Prusca 1013. (1604.); dakle sedam godina iza izdanja — dosta razgovijetnom nesijom. Osim toga imao sam pri ruci još tri rukopisa i to: jedan iz moje biblioteke pisan 1098. (1686.) rukom Omer ef. iz Kostajnice, koji je tada bio kadija u Sanskom Mostu, i dva iz muzejske biblioteke, koji se nalaze pod brojevima 783. i 905. U oba fale imena prepisivača i datumi prepisa, ali izgledaju, da su dosta stari.

Pertsch u »Verzeichnis der türkischen Handschriften der königlichen Bibliothek zu Berlin« veli, da imade rukopisa »Nizam ul alema« u bibliotekama u Leipzigu, Dresdenu i Beču i da ga je Garcin de Tassy u reviji »Journal Asiatic« preveo na francuski jezik (IV. 213.—226, i 283.—290.).

Turski spisatelj Tevfik u novini »Asr« priredio je prevod »Niz. al.« u turskom jeziku, što je poslije odštampano kao posebna knjižica 1278. (1861.).

Ćafin turski prevod izdan je litografijom po svoj prilici u Sarajevu za vezirovanja Topal Osman paše (1860.—1868.). Oba izdanja spomenutih prevoda velika su rijetkost u knjižarskom svijetu.

Koliko mi je poznato, arapski tekst još nije nikada štampan. Stoga neće biti na odmet, ako se ovdje s prevodom štampa, nego će dobro doći svima onima, koji uče arapski jezik kao zgodna lektira. Imajući to pred očima nastojao sam, da po mogućnosti udesim prevod vjeran originalu, makar običnom čitatelju i krivo bilo[1]).

[1]) Kad je ovaj prevod složen, razumio sam, da zemaljska štamparija nema slagara za arapska slova i da tekst mora izostati. Žao mi je, što nijesam prije znao, da udesim prevod prema duhu našega jezika makar se na više mjesta i ogriješio o original.

Kovač Ahmetovica rodila
na 2. septembra.
Ramizovca rodila
na 30 augusta
Suljićka Ahmetovca
rodila na 5 septembra
Omerovca Vehabovka
rodila na 9. septembra.

Preštampano iz Glasnika zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini. 1919.

